

การจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
เพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์*
INNOVATIVE COMMUNITY-BASED LEARNING MANAGEMENT
TO PROMOTE CREATIVE DANCE PERFORMANCES

จิตสุภาวัฒน์ สำนารัตน์¹, วรณวิภา มัธยมนันท์² และ วิไลวรรณ ไชยลังการ³

Jitsupawat Samranrat¹, Wanwipa Mattayomnant², and Wilaiwan Chailangkan³

¹⁻³มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

¹⁻³Phetchaburi Rajabhat University, Thailand.

¹Corresponding Author's Email: Dramatic_2525@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ พร้อมนำเสนอแนวคิด วิธีการ และแนวทางในการจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ ผ่านมุมมองตามแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ เพื่อเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยใช้การปฏิบัติงานด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน สร้างความรู้จากการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรม มีครูเป็นผู้ฝึกสอนและอำนวยความสะดวกโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการใช้นวัตกรรมสื่อการสอน สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ภายใต้การเรียนรู้จากประสบการณ์และเล่าเรื่องจากชุมชน เพื่อให้ผู้ชมเห็นถึงคุณค่าความงามของประเพณี สถานที่ หรือแหล่งสำคัญของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยใช้แนวคิดการสร้างสรรคในรูปแบบเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ เป็นองค์ความรู้เชิงนาฏศิลป์ในการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบใหม่, การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, การแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์

* Received 11 January 2025; Revised 20 February 2025; Accepted 10 January 2025

Abstract

This academic article aims to study the new learning management using the community as a base to promote creative dance performances. It also presents concepts, methods and guidelines for the new learning management using the community as a base to promote creative dance performances in various forms through the perspectives of concepts and theories on new learning management, concepts and theories on community-based learning management, and concepts on creative dance performances as important guidelines for the new learning management using the community as a base to promote creative dance performances that are appropriate for the rapidly changing situations in the current era.

The study found that the new learning management using the community as a base to promote creative dance performances is the creation of Thai dance. It is a learning management that can integrate content to connect with the community by using hands-on practice in the community. It creates knowledge from cooperation in solving problems. It focuses on learners creating innovations. The teacher is a trainer and facilitator who focuses on learners. It uses innovative teaching media. It can learn anywhere, anytime. It is based on experiential learning and storytelling from the community. To enable viewers to see the beauty of traditions, places or important places of the community as well as possible by using creative concepts in the form of storytelling about various traditions as knowledge of performing arts in creative performing arts according to the imagination of the creators.

Keyword: New Learning Management, Community-Based Learning Management, Creative Dance Performance

บทนำ

นาฏศิลป์ไทยนั้นถือเป็นศาสตร์และศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์ที่อยู่คู่กับคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นการแสดงที่แสดงถึงวัฒนธรรมของคนไทยที่ในสมัยก่อนแสดงในงานมหรสพหรืองานรื่นเริงต่าง ๆ ทั้งในราชสำนักและเป็นมหรสพในเทศกาลเฉลิมฉลองตามประเพณี ซึ่งในปัจจุบัน

ก็ได้มีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นวิชาเฉพาะทางด้านนาฏศิลป์ไทย มีการสอนทั้งในทางปฏิบัติและในทางทฤษฎี แต่เยาวชนในปัจจุบันให้ความสนใจในศาสตร์แขนงอื่นมากกว่า เนื่องจากผู้ที่เรียนนาฏศิลป์ไทยจะต้องมีความอดทนและมีใจรักที่อยากจะเรียนและศึกษาจริง ๆ เท่านั้นจึงจะสามารถเรียนไหว เพราะการเรียนนาฏศิลป์นั้นการเรียนรำจะค่อนข้างยากและน่าเบื่อ การรำจะรำช้าและยาก ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดการเรียนการสอนให้มีความน่าสนใจโดยการนำกิจกรรมนันทนาการเข้ามามีส่วนร่วมด้านการเรียนการสอน เช่น การนำเกม การละเล่นหรือกิจกรรมต่าง ๆ เข้ามาบูรณาการกับเนื้อหาในวิชานาฏศิลป์ไทยโดยเลือกให้เหมาะสมกับวัยของเด็กประถมที่มีความสดใสร่าเริงพร้อมที่จะได้รับความรู้ใหม่ ๆ และเนื้อหา นั้น ๆ การทำเช่นนี้จะช่วยให้นักเรียนมีความสนใจและอยากที่จะเรียนรู้มากขึ้นและยังได้รับประโยชน์ในหลายๆ ด้าน ดังนี้ 1) ด้านร่างกาย คือ ร่างกายได้ฝึกการเคลื่อนไหว และฝึกบุคลิกภาพ 2) ด้านอารมณ์และจิตใจ คือ ฝึกความทำให้เป็นคนมีอารมณ์ร่าเริงและกล้าแสดงออก 3) ด้านสติปัญญา คือ ได้รับความรู้และฝึกเป็นคนช่างสังเกต 4) ด้านสังคม คือ ฝึกการทำงานกับคนหมู่มากและความสามัคคีในหมู่คณะ ประโยชน์ที่ได้รับเหล่านี้นักเรียนสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตรประจำวันได้ทั้งหมด (กุลกานต์ โพธิปัญญา, 2561)

ดังนั้น ในการจัดการเรียนการสอนจำเป็นจะต้องจัดการเรียนรู้ทั้งในและนอกชั้นเรียนสามารถบูรณาการเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยใช้การปฏิบัติงานด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่ความก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน คนไทยให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และใช้ความรู้เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถใช้ความรู้จัดการตนเองได้ เพิ่มมากขึ้น แต่ในทางกลับกัน แบบแผนการจัดการศึกษาโดยสถานศึกษาได้แยกคนออกจากชุมชน สังคม วัฒนธรรมจิตวิญญาณของความเป็นท้องถิ่นจนลืมหักเหง้า วิถีชีวิตและความเป็นตัวตนเกือบสิ้นเชิง การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานหรือการศึกษาฐานชุมชนเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากกระบวนทัศน์แบบดั้งเดิมไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ที่เป็นการเรียนรู้เพื่อชีวิต สามารถนำทักษะที่ได้รับจากการเรียนรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ (กัญญาณัฐ สิมสวัสดิ์, 2565)

สำหรับการจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย เป็นการจัดการเรียนรู้ในลักษณะการสร้างสรรค์เชิงเล่าเรื่องสามารถสื่อความเข้าใจสู่ผู้ชมให้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าความงามของประเพณีสถานที่ หรือแหล่งสำคัญได้เป็นอย่างดี ดังนั้นการสร้างสรรค์ที่สร้างขึ้นในลักษณะดังกล่าวจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ชม จึงควรมีการศึกษาแนวคิดการสร้างสรรครูปแบบเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเพณี อาทิ สงกรานต์ ลอยกระทง เป็นองค์ความรู้เชิงนาฏศิลป์ที่น่าสนใจต่อไป (คณะศิลปะนาฏดุริยางค, 2565) ซึ่งการสร้างสรรคทางนาฏศิลป์ นี้เป็นการค้นคว้าข้อมูล เพื่อนำมาพัฒนาจนเกิดองค์ความรู้ใหม่ด้วยการสร้างสรรค์ผลงานจากองค์ความรู้เดิม ผลงานการค้นคว้าวิจัย

ไม่ได้ปรากฏเพียงรูปแบบของงานวิจัยที่เป็นเอกสารทางวิชาการเท่านั้น หากแต่ยังสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ในรูปแบบศิลปะการแสดง การสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ นิพนธ์เป็นกระบวนการหนึ่งที่เกิดจากการศึกษา ค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูล โดยผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ตามระเบียบวิธีวิจัยทางนาฏศิลป์ ผลงานดังกล่าวเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ประสบการณ์และการเรียนรู้ทางนาฏศิลป์ สร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมตามรูปแบบของพื้นที่ศึกษาวิจัย (นวลรวี จันทรลุน, 2560)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรม และการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ใช้นวัตกรรมสื่อการสอน สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา มีการประเมินผลและวัดความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และความเข้าใจเชิงลึกในการแก้ปัญหา ประเมินการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ ร่วมกับการจัดการเรียนรู้ทั้งในและนอกชั้นเรียน ที่สามารถบูรณาการเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยใช้การปฏิบัติงานด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน ภายใต้การเรียนรู้จากประสบการณ์และเล่าเรื่องให้ผู้ชมเกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าความงามของประเพณี สถานที่ หรือแหล่งสำคัญของชุมชน โดยใช้แนวคิดการสร้างสรรคในรูปแบบเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเพณีเป็นองค์ความรู้เชิงนาฏศิลป์ที่น่าสนใจ ร่วมกับการคิดค้นคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ทำรำ รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ ในการสร้างสรรค์การแสดง ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบใหม่ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ โดยผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบใหม่

การจัดการเรียนรู้ในโลกยุคใหม่เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะคนยุคใหม่ ภายใต้กรอบประเทศไทย 4.0 สู่ศตวรรษที่ 21 ให้ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้ ผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม พลเมืองที่เข้มแข็ง และมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ต้องมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้ตั้งแต่หลักสูตรต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับผลลัพธ์คุณลักษณะของผู้เรียนยุคใหม่ที่เปลี่ยนไปตามสภาพสังคม มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรม และการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มขีดความสามารถแข่งขันของประเทศ ด้านการจัดการเรียนการสอน ครูต้องเปลี่ยนจากครูสอน เป็นผู้ฝึกสอน (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิด

การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ได้ลงมือปฏิบัติและรู้วิธีแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีการใช้วิธีการสอนแบบใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองการเรียนรายบุคคล คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนแต่ละคน ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านสื่อการสอน มีการใช้นวัตกรรมสื่อการสอนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ได้แก่ E-Learning ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองได้ง่ายผ่านทางแอปพลิเคชัน หรือ E-book คอมพิวเตอร์ช่วยสอน (CAI) มัลติมีเดีย การประชุมทางไกล ชุดการสอน วัสดุทัศนแบบมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และในการประเมินผลผู้เรียน ควรประเมินจากความเข้าใจ โดยวัดความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และความเข้าใจเชิงลึกในการแก้ปัญหา ประเมินการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ เพื่อผลลัพธ์คุณลักษณะคนยุคใหม่ (อรทัย รุ่งวชิรา และคณะ, 2564)

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบใหม่ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรม และการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ครูต้องเปลี่ยนจากครูสอนเป็นผู้ฝึกสอน (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้นวัตกรรมสื่อการสอน สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ได้แก่ E-Learning การประเมินผลผู้เรียน ควรประเมินจากความเข้าใจ วัดความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และความเข้าใจเชิงลึกในการแก้ปัญหา ประเมินการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีฐานรากมาจากทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist Theory) โดยมีเงื่อนไขการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการลงมือกระทำ (Active Process) ที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ความรู้ต่าง ๆ จะถูกสร้างด้วยตัวผู้เรียนเอง โดยใช้ข้อมูลที่ได้รับมาใหม่ร่วมกับข้อมูลหรือความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งประสบการณ์เดิมมาสร้างความหมายในการเรียนรู้ของตนเอง ประสบการณ์ของผู้เรียนจะถูกนำมาเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และจะมีผลโดยตรงต่อการสร้างความรู้ใหม่ แนวคิดใหม่หรือการเรียนรู้ที่ตนเอง กระบวนการเรียนรู้จึงมักเป็นลักษณะที่ให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากการร่วมมือกันแก้ปัญหา โดยมีหลักการพื้นฐานสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ (สุมาลี ชัยเจริญ, 2557)

1. สถานการณ์ปัญหา (Problem Based) มาจากพื้นฐานของ Cognitive Constructivism ของเพียเจต์ที่เชื่อว่า ถ้าผู้เรียนได้รับการกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา หรือที่เรียกว่าเกิดการเสียสมดุลทางปัญญา ผู้เรียนต้องพยายามปรับโครงสร้างทางปัญญาหรือสกีมา (Schema) ให้เข้าสู่ภาวะสมดุล โดยการดูซึมหรือการปรับโครงสร้างทางปัญญาสามารถที่จะสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาได้หรือเกิดการเรียนรู้ที่ตนเอง ภายใต้สิ่งแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่สร้างขึ้น สถานการณ์ปัญหาจะเป็นเสมือนประตูที่นำผู้เรียนเข้าสู่เนื้อหา

2. แหล่งเรียนรู้ (Resource) เป็นที่รวบรวมข้อมูลเนื้อหาสารสนเทศที่ผู้เรียนใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ เช่น ชุมชนการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ธรรมชาติ แหล่งสารสนเทศ เป็นต้น

3. ฐานการช่วยเหลือ (Scaffolding) ซึ่งจะสนับสนุนผู้เรียนในการแก้ปัญหาหรือการเรียนรู้ในกรณีที่ไม่สามารถปฏิบัติการกิจกรรมการเรียนรู้ให้สำเร็จด้วยตัวเองได้ หรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความพยายามในการเรียนรู้ โดยอาจเป็นคำแนะนำ แนวทาง ตลอดจนกลยุทธ์ต่างๆ ในการแก้ปัญหา หรือปฏิบัติการกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งกระบวนการคิด เป็นต้น

4. การโค้ช (Coaching) เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ตามแนวคอนสตรัคติวิสต์ โดยเปลี่ยนบทบาทของครูจากหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้หรือบอกความรู้มาเป็น “ผู้ชี้แนะ” ที่ต้องให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำแก่ผู้เรียน ซึ่งมุ่งเน้นการให้ความรู้ในเชิงพุทธิปัญญา หรือการให้รู้คิด และการสร้างปัญญา

5. การร่วมมือกันแก้ปัญหา (Collaboration) เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้อื่นเพื่อขยายมุมมองให้แก่ตนเอง การร่วมมือกันแก้ปัญหามุ่งสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการคิดไตร่ตรอง เป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งผู้เรียน ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญ ได้สนทนาแสดงความคิดเห็นของตนเองกับผู้อื่น นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญในการป้องกันและปรับมโนคติที่คลาดเคลื่อนที่อาจเกิดขึ้นในขณะที่เรียนรู้

นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานยังอยู่ภายใต้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) โดย David Kolb กำหนดไว้ 4 ขั้นตอน คือ (Bedri & Dowling, 2017: 4)

1. การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ (Concrete Experience: CE) Kolb เชื่อว่า การเรียนรู้ที่แท้จริงจะเริ่มขึ้นเมื่อผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัส “ธรรมชาติที่แท้จริงขององค์ความรู้” เช่น การเรียนการสอนในห้องเรียน การศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การอ่านหนังสือ การทดลอง การพูดคุยและการประชุม เป็นต้น

2. การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ (Reflective Observation: RO) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจะมีการสะท้อนคิด (Reflection) กระบวนการเรียนรู้จะต้องมีการจัดสรรเวลาให้ขั้นตอนนี้อย่างเหมาะสมเนื่องจากเป็นธรรมชาติของผู้เรียนที่จะต้องมีการสะท้อนคิดอยู่ตลอดเวลา เช่น การเขียนสรุปสิ่งที่เรียนรู้การบันทึกการเรียนรู้ การทำการบ้าน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน (Dialogue/Discussion)

3. การสรุปองค์ความรู้ (Abstract Conceptualization: AC) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนจัดวางองค์ความรู้ใหม่ผสมผสานกับองค์ความรู้เก่าด้วยตนเอง เช่น การเขียนแผนภาพมโนทัศน์ (Mind Mapping) การสรุปการเรียนรู้ออกมาเป็นรูปแบบหรือกรอบความคิด การนำเสนอผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

4. การประยุกต์ใช้ความรู้ (Active Experimentation: AE) ผู้เรียนจะลงมือปฏิบัติอีกครั้งเพื่อพิสูจน์การเรียนรู้ของตนเองว่าเข้าใจได้ถูกต้องหรือไม่ เพื่อรวบรวมสิ่งที่เรียนรู้ที่ถูกต้องหรือสิ่งที่ควรปรับปรุงสำหรับดำเนินการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ 1 ต่อไป

กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานมีหลายรูปแบบเป็นการผสมผสานทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ ซึ่ง Melaville, Berg & Blank (2015) ได้สรุปกลยุทธ์การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ไว้ 6 กลยุทธ์ ดังนี้

1. การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ (Academically Based Community Service : ABCS) จะเชื่อมต่อการกิจด้านการศึกษาของสถานศึกษากับชุมชนที่ล้อมรอบ ทั้งสถาบันอุดมศึกษาและโรงเรียนของ รัฐจะถูกออกแบบมาเพื่อมุ่งเน้นในการฟื้นฟูชุมชน หลักการสำคัญของการให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ คือ การร่วมกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริง ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคม ประชาธิปไตยโดยการให้บริการแก่ชุมชนรูปแบบนี้เริ่มต้นจากความต้องการของชุมชน กระบวนการเรียนรู้ การวิจัย และการดำเนินการต่าง ๆ ในวันที่มีการเรียนการสอนตามปกติและหลังเลิกเรียน

2. การศึกษาความเป็นพลเมือง (Civic Education) มีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมความเป็นพลเมืองที่มีพลังและรับผิดชอบ สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ทางวิชาการของผู้เรียนกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งมีความสำคัญต่อประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ มีหลักการสำคัญคือ

- 2.1) สนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในบทบาทของพลเมืองอย่างชัดเจน
- 2.2) สะท้อนถึงเจตนาและความพยายามมุ่งเน้นที่ผลลัพธ์ของความเป็นพลเมือง
- 2.3) ให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ในห้องเรียนและการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 2.4) เน้นแนวคิดที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตย และ
- 2.5) ช่วยให้ผู้เรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวความคิดประชาธิปไตยกับชีวิตของตนเอง

3. การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Education) เป็นการใช้ประโยชน์จากความอยากรู้อยากเห็นของผู้เรียนในประเด็นที่เกี่ยวกับโลกธรรมชาติและความสัมพันธ์ทางสังคม โดยใช้สภาพแวดล้อมของโรงเรียนและชุมชนเป็นกรอบให้ผู้เรียนสร้างการเรียนรู้ของตนเองกลยุทธ์นี้ไม่ได้มุ่งเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมเป็นหลักแต่จะใช้สิ่งแวดล้อมสร้างความสนใจของผู้เรียนก่อน โดยมีหลักการสำคัญ คือ จะต้องสอนแนวคิดทางนิเวศวิทยาที่สำคัญและความสัมพันธ์ในระบบนิเวศ เสริมสร้างความรู้ที่ลุ่มลึกเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ให้ผู้เรียนลงพื้นที่จริงเพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมในชุมชนอย่างเหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคลในเชิงบวกฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์และการสืบเสาะเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติรวมทั้งปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาชุมชน

4. การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน (Place-Based Learning) หรือ“การเรียนรู้เชิงประสบการณ์” จะใช้ประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นบริบทในการเรียนรู้การทำงานของผู้เรียนตามความต้องการและความสนใจของสมาชิกชุมชน โดยชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งข้อมูลและให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน โรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมในการทำงาน เพื่อให้ที่ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้การทำงานและการใช้ชีวิตที่ดีโดยชุมชนมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาให้กับผู้เรียนมีการเรียนรู้และทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียน ครู ผู้บริหารโรงเรียนและคนในชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนของผู้เรียน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย

5. การเรียนรู้โดยการบริการ (Service Learning) เป็นการบูรณาการระหว่างการให้บริการชุมชน กับการศึกษาเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาสังคมและชุมชน กิจกรรมการให้บริการที่ผู้เรียนกำหนดขึ้นต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน และเชื่อมโยงกับเป้าหมายของการเรียนรู้ตามหลักสูตรโดยมีหลักการสำคัญคือ

5.1) เป็นการเรียนรู้แบบบูรณาการที่มีเป้าหมายด้านความรู้ความ สามารถทักษะที่ชัดเจน

5.2) การบริการตอบสนองความต้องการของชุมชนที่แท้จริง มีช่วงเวลาการปฏิบัติอย่างเหมาะสม เกิดประโยชน์ทั้งต่อผู้เรียนและชุมชน

5.3) มีการร่วมมือระหว่างผู้เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก โดยผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมีส่วนร่วมในการวางแผนการให้บริการและทุกฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน

5.4) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนโครงการ และดำเนินการในตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย

5.5) การสะท้อนคิด ซึ่งเกิดขึ้นก่อน ระหว่าง และหลังการเรียนรู้ และ

5.6) ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการเรียนรู้โดยมี เป้าหมายเพื่อความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของตน

6. การเรียนรู้โดยการใช้การทำงานเป็นฐาน (Work-Based Learning) เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนใช้เวลากับผู้ที่มีประสบการณ์เพื่อขอคำปรึกษา หรือการให้ข้อมูลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ และซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้มีประสบการณ์

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน คือ การเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการลงมือกระทำ (Active Process) โดยใช้ข้อมูลที่ได้รับมาใหม่ร่วมกับข้อมูลหรือความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งประสบการณ์เดิมมาสร้างความหมายในการเรียนรู้ของตนเอง ประสบการณ์ของผู้เรียนจะถูกนำมาเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ และจะมีผลโดยตรงต่อการสร้างความรู้ใหม่ แนวคิดใหม่หรือการเรียนรู้ตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากการร่วมมือกันแก้ปัญหาภายใต้การเรียนรู้จากประสบการณ์ ได้แก่ 1. การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ เช่น การเรียนการสอนในห้องเรียน การศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การอ่านหนังสือ การทดลอง การพูดคุย

และการประชุม 2. การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ เช่น การเขียนสรุปสิ่งที่เรียนรู้ การบันทึกการเรียนรู้ การทำการบ้าน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้เรียน 3. การสรุปองค์ความรู้ เช่น การเขียนแผนภาพมโนทัศน์ (Mind Mapping) การสรุปการเรียนรู้ออกมาเป็นรูปแบบหรือกรอบความคิด การนำเสนอผลการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 4. การประยุกต์ใช้ความรู้ ผู้เรียนจะลงมือปฏิบัติอีกครั้งเพื่อพิสูจน์การเรียนรู้ของตนเองว่าเข้าใจได้ถูกต้องหรือไม่ เพื่อบรรวมสิ่งที่เรียนรู้ที่ถูกต้องหรือสิ่งที่ควรปรับปรุงสำหรับดำเนินการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์

นาฏศิลป์สร้างสรรค์ คือ นักประดิษฐ์ท่ารำหรือศิลปินหรือผู้สร้างงานศิลปะ นักสร้างสรรค์นาฏศิลป์ต้องคิดค้นคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ท่ารำ รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ ที่ขาดไม่ได้ในการสร้างสรรค์การแสดงเพลงเนื้อร้อง ทำนอง เครื่องแต่งกาย ขบวนท่ารำ อุปกรณ์ประกอบการแสดงหรืออื่นๆ ตามจินตนาการของผู้สร้างงานที่ต้องการบ่งบอกเนื้อหาให้กับผู้ชมได้สังเกตเห็นและเกิดภาพตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ (เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิพรธรรษา , 2560)

สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2544: 252) กล่าวถึงขั้นตอนในการออกแบบงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ว่ามีวิธีและขั้นตอนคล้ายคลึงกับศิลปะสาขาอื่น ๆ คือ

1. การกำหนดโครงร่างรวม ก็คล้ายคลึงกับการวาดภาพกิจกรรมลงบนพื้นผ้าใบที่ ต้องมีการร่างภาพให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของภาพตามจินตนาการของนักนาฏศิลป์แต่ภาพจิตรกรรมเป็นภาพนิ่งภาพนาฏศิลป์เป็นภาพเคลื่อนไหวภาพจะเปลี่ยนไปเป็นระยะ ๆ จึงควรเห็นภาพของการแสดงในช่วงสำคัญๆ เป็นระยะๆ

2. การแบ่งช่วงอารมณ์ โดยปกติการแสดงนาฏศิลป์จะมีกระบวนท่าแบ่งเป็นช่วงช่วงสั้นบ้างยาวบ้างแต่ละช่วงจะแสดงอารมณ์ที่แตกต่างกันเพื่อความหลากหลาย ดังนั้นการออกแบบในแต่ละช่วงอาจใช้จำนวนผู้แสดงและการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันเพื่อสะท้อนอารมณ์ที่ต้องการในช่วงนั้น เช่น อารมณ์เศร้าแสดงเดี่ยวอยู่หนึ่งที่ อารมณ์ทุกข์ทรมาณใช้ผู้แสดงหมู่เคลื่อนไหวไปมาช้า ๆ และอารมณ์รักแสดงโดยชายหญิงคู่หนึ่งเคลื่อนไหวโลดแล่นไปมาอย่างร่าเริง ในการเปลี่ยนช่วงอาจทำได้ด้วยการตั้งซุ้มเพื่อแสดงการจบช่วงหรือเข้าโรงไปเพื่อเริ่มออกแสดงในช่วงใหม่ต่อไป

3. ท่าทางและทิศทางการแสดงนาฏศิลป์ชุดหนึ่ง ๆ มักมีท่าทางหลักปรากฏอยู่เป็นระยะตลอดเวลาของการแสดงเพื่อเชื่อมหรือแสดงความเป็นเอกภาพของการแสดงชุดนั้นและมีท่าทางอื่น ๆ กำหนดให้เป็นไปเฉพาะในแต่ละช่วงส่วนทิศทางการตั้ง 8 ดังกล่าวแล้วก็นำมาใช้เพื่อกำหนดการเข้าการออกและการเคลื่อนที่ของผู้แสดงในแต่ละช่วงบนเวทีเพื่อให้ได้ความหมายตามต้องการ

4. การลงรายละเอียดเมื่อการฝึกซ้อมเข้ารูปเข้ารอยพอสมควรตามกำหนดแล้ว นักนาฏยประดิษฐ์จึงเริ่มพิถีพิถันกับรายละเอียด ในที่นี้มีได้หมายความว่า นักนาฏยประดิษฐ์ละเอียด เรื่องรายละเอียดมาตั้งแต่ต้น เพียงแต่ให้การเอาใจใส่เป็นพิเศษในช่วงนี้เพื่อให้การแสดงสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเช่นการปรับระดับของอวัยวะต่าง ๆ ของผู้แสดงให้เท่ากันปรับทิศทางของใบหน้าดวงตาที่ต้องสัมพันธ์กับเสียงและแสงเป็นพิเศษ

สรุปได้ว่า การแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ คือ การคิดค้นคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ท่ารำรวมทั้งองค์ประกอบสำคัญอื่น ๆ ในการสร้างสรรค์การแสดง ได้แก่ เพลง เนื้อร้อง ทำนอง เครื่องแต่งกาย ขบวนท่ารำ อุปกรณ์ประกอบการแสดงหรืออื่นๆ ตามจินตนาการของผู้สร้างงานที่ต้องการบ่งบอกเนื้อหาให้กับผู้ชมได้สังเกตเห็นและเกิดภาพตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ ตามขั้นตอนดังนี้ 1. การกำหนดโครงสร้างรวม ต้องมีการร่างภาพเคลื่อนไหว ภาพจะเปลี่ยนไปเป็นระยะ ๆ จึงควรเห็นภาพของการแสดงในช่วงสำคัญ ๆ เป็นระยะ ๆ 2. การแบ่งช่วงอารมณ์ เพื่อสะท้อนอารมณ์ที่ต้องการในช่วงนั้น เช่น อารมณ์เศร้าแสดงเดี่ยวอยู่หนึ่งกับที่ อารมณ์ทุกข์ทรมานใช้ผู้แสดงหมู่เคลื่อนไหวไปมาช้า ๆ และอารมณ์รักแสดงโดยชายหญิงคู่หนึ่งเคลื่อนไหวโลดแล่นไปมาอย่างร่าเริง ในการเปลี่ยนช่วงอาจทำได้ด้วยการตั้งขุมเพื่อแสดงการจบช่วงหรือเข้าโรงไปเพื่อเริ่มออกแสดงในช่วงใหม่ต่อไป 3. ท่าทางและทิศทาง มักจะนำมาใช้เพื่อกำหนดการเข้าการออกและการเคลื่อนไหวของผู้แสดงในแต่ละช่วงบนเวทีเพื่อให้ได้ความหมายตามต้องการ และ 4. การลงรายละเอียดเมื่อการฝึกซ้อมเข้ารูปเข้ารอยพอสมควรตามกำหนดแล้ว เพื่อให้การแสดงสมบูรณ์ยิ่งขึ้นเช่นการปรับระดับของอวัยวะต่าง ๆ ของผู้แสดงให้เท่ากันปรับทิศทางของใบหน้าดวงตาที่ต้องสัมพันธ์กับเสียงและแสงเป็นพิเศษ

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ที่มีการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรม และการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ครูต้องเปลี่ยนจากครูสอน เป็นผู้ฝึกสอน (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใช้นวัตกรรมสื่อการสอน สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ได้แก่ E-Learning มีการประเมินผลผู้เรียนจากความเข้าใจ วัดความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ และความเข้าใจเชิงลึกในการแก้ปัญหา ประเมินการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ ร่วมกับการจัดการเรียนรู้ทั้งในและนอกชั้นเรียน ที่สามารถบูรณาการเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยใช้การปฏิบัติงานด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน สร้างความรู้จากการร่วมมือกันแก้ปัญหา ภายใต้การเรียนรู้จากประสบการณ์และเล่าเรื่องสามารถสื่อความเข้าใจสู่ผู้ชมให้เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าความงามของประเพณี สถานที่ หรือแหล่งสำคัญของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยใช้แนวคิดการสร้างสรรค์ในรูปแบบเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเพณี อาทิ สงกรานต์ ลอย

กระทรวง เป็นองค์ความรู้เชิงนาฏศิลป์ที่น่าสนใจ ร่วมกับการคิดค้นคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ท่า รำ รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ ในการสร้างสรรค์การแสดง ได้แก่ เพลง เนื้อร้อง ทำนอง เครื่องแต่งกาย ขบวนท่ารำ อุปกรณ์ประกอบการแสดงหรืออื่นๆ ตามจินตนาการของผู้สร้าง งานที่ต้องการบ่งบอกเนื้อหาให้กับผู้ชมได้เล็งเห็นและเกิดภาพตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ สามารถสรุปได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์

ที่มา : จิตสุภวัฒน์ สำราญรัตน, วรณวิภา มัชฌมนันท์ และวีไลวรรณ ไชยลังการ (2568)

สรุป

การจัดการเรียนรู้แบบใหม่โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์เป็นการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทย เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถบูรณาการเนื้อหาให้เชื่อมโยงกับชุมชนโดยใช้การปฏิบัติงานด้วยการลงมือปฏิบัติจริงในชุมชน สร้างความรู้จากการร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหา มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างสรรค์นวัตกรรม และการวิจัยด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ครูเป็นผู้ฝึกสอน (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการใช้นวัตกรรมสื่อการสอน สามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ผู้เรียนมีความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้และความเข้าใจเชิงลึกในการแก้ปัญหาด้วยการ

คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณและสร้างสรรค์ ภายใต้การเรียนรู้จากประสบการณ์และเล่าเรื่องจากชุมชนเพื่อให้ผู้ชมเกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าความงามของประเพณี สถานที่ หรือแหล่งสำคัญของชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยใช้แนวคิดการสร้างสรรค์ในรูปแบบเล่าเรื่องเกี่ยวกับประเพณี อาทิ สงกรานต์ ลอยกระทง เป็นองค์ความรู้เชิงนาฏศิลป์ที่น่าสนใจในการแสดงนาฏศิลป์สร้างสรรค์ ได้แก่ การประดิษฐ์ท่ารำ เพลง เนื้อร้อง ทำนอง เครื่องแต่งกาย ขบวนท่ารำ อุปกรณ์ประกอบการแสดงหรืออื่นๆ ตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์

เอกสารอ้างอิง

- กัญญาณัฐ สิมสวัสดิ์. (2565). การจัดการเรียนรู้โดยชุมชนเป็นฐาน : กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง.
- กุลกานต์ โพธิปัญญา. (2561). นาฏศิลป์ไทยกับกิจกรรมนันทนาการในชั้นเรียนสำหรับเด็กประถม. วารสารดนตรีและการแสดง, 2(2), 50-62.
- คณะศิลปนาฏดุริยางค. (2565). นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด เจ้าพระยานที. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.
- นวลรวี จันทร์สุน. (2560). แนวทางสรรค์นาฏศิลป์ พื้นบ้านโคราช. วารสารราชพฤกษ์, 15(3), 115-123.
- เยาวลักษณ์ ใจวิสุทธิ์หรรษา. (2560). นาฏศิลป์สร้างสรรค์ “ระบำรวมเผ่าชาวเขา. เรียกใช้เมื่อ 12 มกราคม 2586, จาก <https://research.kpru.ac.th/sac/fileconference>.
- สุมาลี ชัยเจริญ. (2557). การออกแบบการสอน หลักการ ทฤษฎี ผู้การปฏิบัติ. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2544). นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรทัย รุ่งวชิรา, เสวตาภรณ์ ตั้งวันเจริญ และกาญจนา เกียรติกานนท์. (2564). การจัดการเรียนรู้ในโลกยุคใหม่เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะคนยุคใหม่. วารสารครุทรรศน์ (Online), 1(1), 97-106.
- Bedri, Z, de Frein, R. & Dowling, G. (2017, December 18). Community-based learning: A primer. Irish Journal of Academic Practice, 6(1), Retrieved on January 12, 2025, from <https://arrow.dit.ie/ijap/vol6/iss1/5>
- Melville, A, Berg, A. C. & Blank, M. J. (2015). Community-based learning: Engaging students for success and citizenship. Partnerships/Community. Paper 40., Retrieved on February 20, 2025, from <http://digitalcommons.unomaha.edu/slcepartnerships/40>.